

આંબાની પ્રાકૃતિક ખેતી

કેરીને ફળોનો રાજા માનવામાં આવે છે. ઉત્તરપ્રદેશ, ગુજરાત, બિહાર, આંધ્ર પ્રદેશ, બંગાળ, તમીલનાડુ, ઓરિસ્સા વગેરેમાં કેરીનું ઉત્પાદન થાય છે. કેરીના ઉત્પાદનમાં ઉત્તરપ્રદેશ સર્વ પ્રથમ સ્થાન ધરાવે છે. ગુજરાતમાં આંબાનું સૌથી વધુ વાવેતર વલસાડ જિલ્લામાં ત્યારબાદ બીજા ક્રમે જુનાગઢ જિલ્લો આવે છે.

❖ **જાત :** ભારતભરમાં કેરીની લગભગ 1000 જાતો આવેલી છે. તેમાંની કેટલીક જાતો ખુબ જ પ્રસિધ્ધ છે. જેમ કે કેસર, દશેરી, લંગડો, રાજાપુરી, હેમસાગર, માલદા, ગોપાલ ભોગ, કૃષ્ણા, ચૌસા, સફેદા, આલ્ફાન્ડો, સુવર્ણ રેખા, બેનીશાન, નીલમ, ફજલી, જર્દાલુ, ગુલાબ વગેરે.

❖ **વાવવાની પદ્ધતિ :** આંબાની બે હાર વચ્ચે ત્રણ ફુટ પહોળી અને બે ફુટ ઉંડી નીક ખોદો. આ નીકમાં સુકા પાન, જડિયા વગેરે વડે આચ્છાદન કરીદો. ચોમાસાની શરૂઆત થાય ત્યારે મહિનામાં એક બે વખત એકર દીઠ 200 થી 400 લીટર જીવામૃત આચ્છાદન પર છાંટી દો. જેવો વરસાદ આવશે તે સાથે જ જીવામૃત નીકમાં તળિયે જમીન સુધી પહોંચી જશે. આચ્છાદન, ભેજ અને જીવામૃત આ ત્રણેયના સંયોગથી અળસિયા ઝડપભેર કાર્યમાં લાગી જશે. અળસિયાઓની વિષ્ટા (વર્મિકાસ્ટ)થી પોષકતત્વો આંબાના ઝાડને મળવા લાગશે. આ ઉપરાંત આચ્છાદનનું વિઘટન થવાથી આચ્છાદનની નીચે હ્યુમસ બનશે. આ બધી ક્રિયાઓને લીધે આંબાના વૃક્ષમાં દર વર્ષે વધારે કળ લાગશે અને સંખ્યા તથા ગુણવત્તા પણ વધશે.

નીકની બંને બાજુ ચોળી અને તુવેર વાવો. આ પાકો વાતાવરણમાં રહેલ નાઈટ્રોજનને જમીનમાં જમા કરે છે. જેથી મુળીયા માટે આવશ્યક નાઈટ્રોજન મળી રહે છે અને હ્યુમસ બનાવવામાં પણ તે કામ લાગે છે. ઉનાળામાં અને શિયાળામાં સાંજના સમયે નીકમાં જીવામૃત નાખવું. જેથી રાત્રે જે ભેજ હોય, તેને જીવામૃત ખેંચી લેશે તેથી આગળની પ્રક્રિયા ચાલુ રહેશે. મહિનામાં એક વખત આંબાના ઝાડ પર સો લીટર પાણીમાં 10 લીટર જીવામૃત ભેળવીને છંટકવ કરતા રહેવું. જેના આપણને ખુબ જ સુંદર પરિણામો મળશે.

❖ **અંતર :** આંબાના બે ઝાડ વચ્ચે ઓછામાં ઓછુ 33×33 ફુટનું અંતર રાખવું. આ પ્રકારે એક એકરમાં 40 આંબાના ઝાડ હોવા જોઈએ. નવીનતમ પદ્ધતિમાં બે આંબાના ઝાડ વચ્ચે 10×10 ફુટનું અંતર રાખવાનું હોય છે. આ પ્રકારે એક એકરમાં 435 આંબાના ઝાડ મળે છે. કલમની રોપણી કર્યા બાદ ત્રીજા વર્ષે ફળ લાગવાની શરૂઆત થઈ જાય છે. પરંતુ આપણે પાંચ વર્ષ પછી જ ફળો લેવાની શરૂઆત કરવી જોઈએ. ખુબ નજીક વાવેતર કરેલુ હોવાથી પાંચમાં વર્ષે આંબાના ઝાડ એકબીજા સાથે ભેગા થવા લાગે છે. જેને લીધે ફળ પકવવા માટે જરૂરી

પોષકતત્વો આ ઉર્જાના રૂપમાં વ્યય પામે છે, એટલા માટે એકબીજા સાથે અડતી ડાળીઓને ફળ કાપણીના એક મહિના પછી છાંટણી કરવી જોઈએ. આનાથી ઉત્પાદન અને ગુણવત્તા સારી રહે અને મુલ્ય પણ સારુ મળે છે. સાથો સાથ કેરી ઉતારવાની મજુરી ઓછી લાગે છે અને તેના પર જીવામૃતનો છંટકાવ કરવાનું પણ સરળ રહે છે.

❖ **પ્રસર્જન :** આંબાનો છોડ લગાવવા માટે દેશી આંબાની ગોટલી લો. જે આંબાના વૃક્ષનો ઘેરાવો વધુ હોય, જેના ફળ ખાટા હોય, ડાળીઓ મજબુત હોય, પિયતના પાણી વિના પણ માત્ર વરસાદ પર નિર્ભર હોય તેવા વૃક્ષને માતૃછોડ તરીકે ઉપયોગ કરવો વધારે ઉત્તમ છે. જ્યારે ગોટલી વાવવાની હોય તે સમયે પહેલા ફળમાંથી ગોટલી કાઢવી જોઈએ. ગોટલીઓને બીજામૃતથી સંસ્કારિત કરવું અને ત્યાર પછી 33×33 ફુટના અંતરે ગોળાકાર ખાડામાં ત્રણ થી ચાર ગોટલીઓ વર્તુળમાં ગોઠવીને વાવણી કરવી.

ગોટલીઓને ખાડામાં રાખ્યા બાદ ઉપરના ચાર ભાગમાં જે-તે જગ્યાની માટી, બે ભાગ ચાળેલું દેશી છાણનું ખાતર, એક ભાગ ઘન જીવામૃત આ વસ્તુઓનું મિશ્રણ સારી રીતે ગોટલા ઉપર નાખી હળવા હાથે દબાવી દેવું ત્યારબાદ ઝારા વડે પાણી આપો તથા જીવામૃત છાંટીને તેના પર સુકાયેલા ઘાસનું આચ્છાદન કરી દેવું.

❖ **ફુલ અવસ્થા :** ફુલ મોર આવ્યા બાદ પર્લાંડ સહિત ફળોને તોડવા જોઈએ. જુન મહિનામાં જેવો વરસાદ થાય તેમ તેના પર્લાંડ પર 2 થી 3 નવી શાખાઓ ફુટી નીકળશે. આ નવી શાખાઓ સપ્ટેમ્બરથી નવેમ્બર સુધી પરિપકવ બને છે અને જાન્યુઆરી - ફેબ્રુઆરીમાં તેમાં મોર આવવાનું શરૂ થઈ જાય છે.

આંબાની પ્રાકૃતિક ખેતી

❖ આંબામા 3 પ્રકારના ફુલો આવે છે : નર ફુલ, માદા ફુલ અને નપુંસક ફુલ

ફુલ બહારમા નર ફુલો સૌથી પહેલા વિકસિત થાય છે. એના કારણે માદા ફુલો પરાગ સંક્રમણમાં નર પુષ્પ ઉપયોગમાં આવતા નથી. પવનના માધ્યમથી પણ નર પુષ્પોનું પરાગ વિકીર્ણન નથી થઈ શકતું, એ કારણે પરાગ સંક્રમણમાં મધમાખીઓની ભુમિકા ખુબ મહત્વની બની જાય છે, એટલા માટે જ મધમાખીઓને આકર્ષિત કરવા માટે ફુલ પાકોનું આંતરપાક તરીકે લગાવવું આવશ્યક બને છે. મધમાખીઓના માધ્યમથી ફલિત થતા ફુલો સૌથી ઉત્તમ અને નીરોગી હોય છે તથા ફળ લાગવાની શક્યતાઓ પણ વધારે હોય છે.

❖ જુના આંબાનું નવીનીકરણ : દેશી આંબાના વૃક્ષનું આયુષ્ય લગભગ 250 વર્ષ હોય છે. પરંતુ પ્રાકૃતિક વ્યવસ્થામાં આપણી અજ્ઞાનતાને કારણે તે 50 વર્ષમાં જ સમાપ્ત થઈ જાય છે. આપણા બગીચામાં ઉભેલા જુના વૃક્ષો પહેલા જેટલું ઉત્પાદન આપતા નથી. તેમાં જો આપ ઉત્પાદન વધારવા માગતા હો તો તેને માટે નીચેના ઉપાયો કરવા જોઈએ.

આંબાના જે બગીચામાં ફળ નાના, ખાટા અને તેલ ગ્રંથિઓથી ભરેલા હોય એવા વૃક્ષને જમીનથી લગભગ 8-10 ફૂટ ઉપરના ભાગેથી આરી વડે કાપી નાખો. કાપતા સમયે ધ્યાન રાખવું કે મુળના ભાગ પર કોઈ હાનિ ન થાય. કાપતા સમયે મુળ પ્રાથમિક ડાળીઓને વધુમા વધુ સુરક્ષિત રાખવાનો પ્રયત્ન કરો. કાપ્યા બાદ ડાળીઓ પર લીમડાનો લેપ લગાવી દો.

❖ લીમડાનો લેપ : 30 લીટર પાણી, 20 કિલો દેશી ગાયનું છાણ, 20 લીટર ગૌમુત્ર, 20 કિલો વાટેલા લીમડાના પાનનો લેપ ભેળવી દો અને 48 કલાક સુધી તેને છાયામાં રાખો. દિવસમાં 3-4 વખત દંડીની મદદથી હલાવતા રહો. લીમડાનો લેપ તૈયાર છે. આ લેપને દરેક ફલદાર વૃક્ષના તળે મે તથા ઓકટોબર મહિનાના અંતમાં લાગવું જોઈએ. આમ કરવાથી વૃક્ષ વિભિન્ન પ્રકારના રોગોથી મુક્ત રહે છે.

ફળોને તોડ્યા બાદ 20 થી 25 દિવસ પછી નવા અંકુર ફૂટવા લાગે છે. જે 45 દિવસમાં માતૃરોપમાં પરિવર્તિત થઈને કલમ કરવા માટે તૈયાર થઈ જાય છે. શાખાઓના સૌથી ઉપરના ભાગ પર નીકળતા 8 થી 10 માતૃરોપ અંકુર અથવા નવી ડાળીઓને રાખવાની છે બાકીનાને હટાવી દો. જ્યારે આ નવો અંકુર 10 થી 15 સેમી લંબાઈનો થાય છે. ત્યારે તેના પર પસંદ કરેલા કેરીની કોઈ પણ પ્રકારના માતૃકાંડ કલમ લગાવી દો.

❖ ફળ સુરક્ષા : જમીન પોતે બળવાન હોવાથી રોગ કે કીટકોનો ઉપદ્રવ થતો નથી. છતાં પણ એવું જણાય તો સમયે સમયે નિમાસ્ટ્ર, બ્રહ્માસ્ટ્ર, વાયવીડંગસ્ટ્ર, સોંઠસ્ટ્રા ચાચકા તથા છાશનો ઉપયોગ કરવો.

સંદર્ભ : પ્રાકૃતિક કૃષિ, આચાર્ય દેવવ્રત.

લેખક :

ડૉ. ભક્તિ બી. પંચાલ, શ્રી એસ. જે ત્રિવેદી, અને ડૉ. જે. એચ. રાહોડ
કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર, નવસારી કૃષિ યુનિવર્સિટી, સુરત
સંકલન : શ્રી માઝત ધામી - NKSK બાવળા.

 कृषि, ખેડૂત કલ્યાણ અને સહકાર વિભાગ માટે બજેટમાં
₹24,022 કરોડની જોગવાઈ

“ખેડૂતોના આર્થિક ઉત્કર્ષ અને આધુનિક કૃષિને કેન્દ્રમાં રાખીને તૈયાર કરાયેલું આ બજેટ, આપણા અન્નદાતાઓને વધુ સદ્દર બનાવશે.
 નવી ટેકનોલોજી અને પ્રાકૃતિક ખેતીના સમન્વયથી આપણે ગુજરાતના કૃષિ ક્ષેત્રને નવી ઊંચાઈઓ પર લઈ જઈશું.”
- શ્રી હર્ષ સંઘવી, માનનીય નાયબ મુખ્યમંત્રી, ગુજરાત

**ખેડૂતની હંમેશાં રાખે દરકાર,
 કૃષિસમૃદ્ધિ માટે કટિબદ્ધ ગુજરાત સરકાર**

કૃષિ વ્યવસ્થાને પ્રાધાન્ય

- ખેડૂતોને વીજ સહાય આપવા **₹9324 કરોડ**ની જોગવાઈ
- કૃષિ ચાંત્રિકીકરણ અંતર્ગત ટ્રેક્ટર ખરીદી સહાય માટે **₹800 કરોડ**ની જોગવાઈ
- નાના ગોડાઉન બનાવવા “મુખ્યમંત્રી પાક સંગ્રહ સ્કેચર યોજના” હેઠળ **₹154 કરોડ**ની જોગવાઈ

ખેતી ક્ષેત્રે અદ્યતન ટેકનોલોજી માટે જોગવાઈ

અદ્યતન ડ્રોન ટેકનોલોજીના ઉપયોગને પ્રોત્સાહન આપવા અને સીડ રિપ્લેસમેન્ટ રેટમાં વધારો કરવા **₹77 કરોડ**ની જોગવાઈ

કૃષિ યુનિવર્સિટીઓ માટે ખાસ જોગવાઈ

કામધેનુ યુનિવર્સિટીના પશુ વિજ્ઞાન, કેરી વિજ્ઞાન અને મત્સ્ય વિજ્ઞાનની વિવિધ યોજનાઓ માટે **₹424 કરોડ**ની જોગવાઈ

પ્રાકૃતિક ખેતીને પ્રોત્સાહન

પ્રાકૃતિક કૃષિની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ માટે **₹392 કરોડ**ની જોગવાઈ

મત્સ્યોદ્યોગમાં માળખાકીય સુવિધા

મત્સ્યોદ્યોગ સાથે સંકળાયેલ શ્રમિકોને માટે ડીઝલ ખરીદી પર વેટ (VAT) વેરા રાહત સહાય માટે **₹300 કરોડ**ની જોગવાઈ